

Fecr Yayınları: 330

Hilafet

Nedir Ne Değildir?

Proje Editörü

Prof. Dr. Adnan Demircan

Bilim Dalı Editörleri

Prof. Dr. Adnan Demircan | Prof. Dr. Ahmet Keleş

Prof. Dr. Mahmut Çınar | Prof. Dr. Yaşar Düzenli

Yazarlar

Prof. Dr. Kadir Canatan | Prof. Dr. Mustafa Öztürk

Dr. Öğretim Üyesi Fuat İstemi | Doç. Dr. Rıdvan Özdiç

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 13178)

Kapak ve Mizanpaj
FCR

Baskı ve Cilt
Şafak Matbaacılık
İvedik O.S.B. Matbaacılar Sitesi 1515. Sk. No: 53
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0312. 229 57 84
(Sertifika No: 16104)

1. Baskı: Aralık 2019

ISBN
978-605-7570-73-4

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mh. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

Kadir CANATAN
Mustafa ÖZTÜRK
Fuat İSTEMİ
Rıdvan ÖZDİNÇ

HİLAFET

nedir?
ne değildir?

Kadir CANATAN

1960 Nevşehir-Hacıbektaş doğumlu. Lisans ve yüksek lisans eğitimini Hollanda'da tamamladı. Doktorasını 1996 yılında Rotterdam Erasmus Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yaptı. 2005 yılında Türkiye'ye kesin dönüş yaptı ve Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev aldı. 2013 yılında İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ne geçen Canatan buradan emekli oldu. Şu an İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde görev yapmaktadır.

Mustafa ÖZTÜRK

1965 yılında Giresun'da (Keşap/Kaşaltı) doğdu. 1987'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. On yılı aşkın bir süre öğretmen olarak görev yaptı. 1998'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tefsir yüksek lisansını, 2002'de yine aynı enstitüde doktorasını tamamladı. 2003 yılında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda yardımcı doçent olarak göreve başladı. 2005'de doçent, 2011'de profesör oldu. 2017'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'na geçti. Halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Fuat İSTEMİ

1984'te Ağrı'da doğdu. Lisans eğitimini Diyarbakır Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 2006 yılında tamamladı. Aynı üniversitede 2011 yılında yüksek lisansını, 2016 yılında da doktorasını tamamladı. 2006-2012 yılları arasında Milli Eğitime bağlı ilköğretim okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yaptı. 2012-2018 yılları arasında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak görev yaptı. Halen Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde doktor öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir.

Rıdvan ÖZDİNCİ

15 Nisan 1977 yılında Manisa/Akhisar'da doğdu. Yüksek lisansını 2004 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde; doktorasını 2010 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda tamamladı. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Sunuş

İslam tarihi, sosyal, siyasi, iktisadi, hukuki ve kültürel birçok farklı boyutuyla birlikte aynı zamanda canlı bir ilmî serüvenin de tarihidir. Müslümanların ilim yürüyüşleri, Hz. Peygamber (s) döneminden başlayarak Kur'an etrafında başlamış, sonraki dönemlerde sahip oldukları birikim ve kazanımlarına göre farklı alan ve disiplinler ortaya çıkmıştır.

Klasik dönemde, ilim insanlarından temel dinî alanlarda belirli bir düzeyde yetkinlik bekleniyordu. Buna rağmen erken dönemden itibaren, âlimlerin daha yoğun ilgi gösterdikleri ve çalışmalarını buna göre şekillendirdikleri alanlar ortaya çıkmıştır. Bazı âlimler ise birden çok alanda çalışmalar yapmış ve bu yönleriyle bilinmişlerdir. Elbette bir insanın her alanda yetkin olması mümkün değildir. Ancak öteden beri, âlim sıfatının hemen her konuda bilgi ve görüş sahibi olmayı gerektirdiği anlayış ve beklentisi bulunmaktadır.

Âlimlerin ilgi duydukları konularda savundukları görüşler arasında farklılıkların olması, insanın zihin dünyasının inşasındaki iç ve dış birçok etkene bağlı olduğu muhakkaktır. Farklılıklar, kişisel yaklaşımlardan kaynaklanabildiği gibi, âlimlerin yetiştiği ortamlar ya da aidiyetlerden beslenebilmiştir. Görüş ve yaklaşım farklılıklarını doğal görüp anlamaya çalışanlar olabildiği gibi, kendi inanış ve görüşünden başka görüşlere karşı daha az müsamahakâr olanlar da vardır. Ancak geçmişte İslam dünyasında görüş ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan polemik, tartışma ve hatta kavgalar, genellikle derin krizlere sebep olmamıştır.

İnsanın, farklılıklara arifane yaklaşımı muhafaza etmesi, hatta farklı düşüncelere sahip insanların kendilerini ifade etme haklarını kendi görüşünü ifade etme hakkı gibi değerli görmesi

önemlidir. Diğer taraftan ilmî hayatın, geçmişten geleceğe uzanan insanlık tarihi kadar eski bir yürüyüş olduğu da unutulmamalıdır. Bu yürüyüşte yokuşlar, zorluklar ve kolaylıklar olmuştur. İlimlerin tasnifi ve tanımlarla ilgili süreç de geçmişten geleceğe uzanmaktadır. Günümüzde yaşadığımız tecrübe, ilmî disiplinler arasında duvarlar örüldüğünü göstermektedir. Bunun farkında olan ilim insanlarının, bu sorunu aşma yönünde çaba göstermeleri önemlidir. Zira -ne kadar bağımsız hareket etmeye çalışsalar da- ilmî disiplinlerin ortak zeminlerinin olduğu bir vakıadır. Bu da kaçınılmaz olarak tedahüllere yol açmaktadır.

“Nedir Ne Değildir?” projesi çerçevesinde telif edilen elinizdeki kitapta, günümüzde sık sık tartışılan konular üzerinden ilmî disiplinlerin birbirleriyle ilişkileri, ayrılıkları noktalar ve yöntem farklılıklarını göstermeye çalıştık. Aynı konuda, tefsir, hadis ve kelam olmak üzere üçü sabit, biri ise ele alınan konuya göre değişken olmak üzere dört ilim dalından dört uzmanın konuyu ele almalarını ortaya koymalarını istedik.

Bizi bu projeyi gerçekleştirmeye teşvik eden etkenlerden biri, son dönemlerde dinî konularda yapılan tartışmaların düzeyinin oldukça düşmüş olduğunu gözlemlememizdir. Nitekim dinî tartışmalara yetkin olan ya da olmayan herkes katılabilmekte, hatta çoğu zaman konuşması gerekenlere söz verilmemektedir. Bu proje ile bilim insanlarının, görüşlerini polemik ortamı olmadan sükûnetle anlatmalarına zemin oluşturmaya çalıştık.

Sonuç olarak, dinî konuların birçoğunda mutlak yargılarda bulunmak ve son sözü söylemek mümkün değildir. Herkes eteğindeki ortaya dökülecek, okuyanlar ise bunları kritik edecektir. Doğru olanı budur. Geçmişte örneklerini gördüğümüz, ancak uzun süredir kaybettiğimiz, -ilim tarihindeki önemli gelişmeleri ortaya çıkaran- dinleme, anlama, yorumlama ve -gerekirse- karşı görüş inşa etme tavrını meşru bir hak olarak gören damarı tekrar ihya etmemiz zorunludur. Birbirimizi dinlemeye, birbirimize konuşma hakkı tanımaya çok ihtiyacımız olduğu ortadadır. Bunu, başkalarının dayatmasıyla değil, içimizden gelen insani sesin gereği olarak yapmalıyız. Yüce Allah'ın bize kul olarak ta-

nıdığı hakkı, beşer olarak birbirimize çok görmememiz gerekir. Tarih boyunca bunun aksine davranan insanlar bulunmuşlarsa da bunların hayırla yâd edilmedikleri muhakkaktır.

Proje, Müslüman bilim insanlarının, birbirlerini dışlamadan, ötekileştirmeden ve tekfir etmeden görüşlerini ortaya koyabilmelerinin imkânsız olmadığını bir kez daha göstermiştir. Okuyucu, bilim insanlarının birikim ve yaklaşımlarına dayanan görüşlerden dilediğini seçmekte özgürdür. Dilerse farklı görüşlerin kendince kabul edilebilir taraflarını alarak başka bir sentezle yeni bir yol da açabilir.

Projenin bize gösterdiği önemli bir gerçek de ilim insanlarının aynı ya da benzer nassları kullanarak farklı sonuçlara ulaşabildikleridir. Nassların aynı olması, görüşlerin aynı olması sonucunu doğurmayabiliyor. Bu da yorum ve içtihad imkânından doğuyor. Nass tek olsa da onu yorumlayan insanlar farklıdır. Rivayetleri esas aldığımızda kaynak çeşitliliği de kaçınılmazdır. Ancak burada da öznel yorum devreye girmektedir. Bu ve benzeri etkenlerden dolayı görüşler arasında farklılıklar olması anlaşılabilir.

Projenin bize bir kez daha hatırlattığı üzere tefsir, hadis, kelam, fıkıh ve dinî ilimler, hatta başka disiplinler, birbirlerinden bağımsız değildirlere. Bu durum, hem bilim dalları arasındaki tedahülleri hem de uzaklaşmanın doğurduğu mahzurları dikkate alarak bilimsel tasniflerde yeni denemeler yapılmasını gerekli kılmaktadır.

“Nedir Ne Değildir” üst başlığı ile ele aldığımız cihad, evrim, hilafet, kabir hayatı, kader, mucize, İsa'nın dönüşü ve mehdilik, şefaet, şeriat ve tarihsellik konularında kaleme alınan bölümlerin yazarları belirlenirken, özellikle belirli bir görüşü savunanlar öne çıkarılmış değildir. Kitaplar okunduğunda tercihin ideolojik değil bilimsel yetkinlikle ilgili olduğu görülecektir. Elbette ülkemizde ele alınan konularda yazabilecek birçok ilim insanımız vardır. Burada tercih edilen isimlerin hiçbiri alternatifsiz değildir. Ancak sınırlı sayıda ilim insanının katkısıyla ortaya çıkan bu projede bazı isimleri tercih etmek kaçınılmaz olmuştur. Böylece projenin hedefleri doğrultusunda dört alan editörü, birbirlerinden bağm-

sız olarak yazarlarını belirlemiş; proje yürütücüsü, yazarların isimlerini belirlemede alan editörlerinin nihai kararlarına müdahalede bulunmamıştır.

Tefsir, hadis, kelim ve diğer alanlarla ilgili dört alan editörünün yanı sıra proje editörünün de okuduğu, farklı ilim insanları tarafından kaleme alınan yazıların ilmî sorumluluğunun yazarlara ait olduğu açıktır. Hem proje yürütücüsünün hem editörlerin hem yayınevinin hem de aynı projede yer alan diğer yazarların, herhangi bir yazıda yer alan bir görüşten ya da bilimsel yaklaşımdan sorumlu olmadığı gibi, bunu paylaşma veya karşı olma hakkı vardır. Görüş ve yorumların, yazarların ilmî ve kişisel tercihlerini ifade ettiğini burada bir kez daha vurgulamayı gerekli görüyoruz.

Projemize katkıda bulunan başta alan editörlerimiz Prof. Dr. Ahmet Keleş, Prof. Dr. Mahmut Çınar ve Prof. Dr. Yaşar Düzenli olmak üzere yazarlarımıza teşekkürlerimi arz ediyorum. Telif edilen on kitabı yayımlayarak projemizi destekleyen Fecr Yayınları ailesi ve kitapların tamamını okuyarak redaksiyonunu yapan değerli Rufe Tiryaki ayrı bir teşekkürü hak etmektedir.

Çalışmamızın, ülkemiz insanının zihin dünyasının inşası, dinî hayatı ve ilmî çalışmalara müspet katkı sağlaması temennisiyle...

Adnan DEMİRCAN
Proje Yürütücüsü

İÇİNDEKİLER

I. Sosyolojik Açından Hilafet Nedir Ne Değildir?	11
A. Sosyolojik Açından Hilafet Nedir?	15
B. Sosyolojik Açından Hilafet Ne Değildir?	25
Sonuç	41
II. Kur'an Açısından Hilafet Nedir Ne Değildir?	45
Giriş	47
A. Kur'an Açısından Hilafet Nedir?	49
1. Halife Kelimesinin Semantiği	49
2. Halife Kelimesi ve Türevlerinin Kur'an'daki Anlam ve Kullanımları	52
B. Kur'an Açısından Hilafet Ne Değildir?	63
Sonuç	75
III. Hadis ve Sünnette Hilafet Nedir Ne Değildir?	79
Giriş	81
A. Tanım ve Kavramsal Çerçeve	85
1. Halife	85
2. Emîr	90
3. İmam	91
4. Sultan	92
5. Melik	93
B. Hadislere Göre Hilafet Nedir?	96
1. Hilafetin Gerekliliğine Dair Rivayetler	96
2. Hilafetin Kureyş Kabilesine Ait Olduğuna Dair Rivayetler	98
3. Hilafet Konusunda Sadece Liyakate Vurgu Yapılan Rivayetler	104
4. Hz. Peygamber'in Halife Olacak Kişileri ve Sırasını Söylediğine Dair Rivayetler	110
5. Hilafetin Süresi İle İlgili Rivayetler	117

C. Hadislere Göre Hilafet Ne Değildir?	118
1. Hilafetin Gerekliği Meselesi	118
2. Hilafetin Kureyş Kabilesine Ait Olması Meselesi.....	120
3. Halifelikte Liyakatin Ölçü Olması	122
4. Hz. Peygamber Halife Olacakların İsimlerini ve Sırasını Söyledi mi?	123
5. Hilafetin Süresi İle İlgili Rivayetler.....	125
Sonuç.....	125
IV. İslam Düşüncesinde Hilafet Nedir Ne Değildir?.....	129
Giriş.....	131
1. Kavramsal Çerçeve	132
2. Hilafet İtikadi Bir Mesele midir?	134
A. İslam Düşüncesinde Hilafet Nedir?.....	137
1. İmamın Hükümü/Gerekliği	137
2. İmam Seçimi/Tayini	140
3. İmam Olacak Kimsede Aranacak Şartlar	141
4. İmamın Meşruiyeti	146
5. Efdaliyet Sıralaması	152
B. İslam Düşüncesinde Hilafet Ne Değildir?	154
Sonuç.....	158
Bibliyografya.....	161
I. Sosyolojik Açıdan Hilafet Nedir Ne Değildir?	161
II. Kur'an Açısından Hilafet Nedir Ne Değildir?	162
III. Hadis ve Sünnette Hilafet Nedir Ne Değildir?.....	165
IV. İslam Düşüncesinde Hilafet Nedir Ne Değildir?.....	169
Dizin	171